

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

кафедра соціальних та економічних дисциплін, факультет № 2

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни «Юридична логіка»

обов'язкових компонент

освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (поліцейські)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціальних та економічних дисциплін
(протокол від 29.08.2023 р. № 7).

Розробники:

1. Завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2, кандидат економічних наук, доцент Ткаченко С.О.
2. Доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2, доктор економічних наук, доцент Сєвідова І.О.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1 ХНУВС, д.ю.н., професор Салманова О.Ю.
2. Професор кафедри фінансів факультету обліку і фінансів Харківського біотехнологічного університету, д.е.н., професор Олійник О.В.

**1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Усього	із них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1. «Предмет і значення юридичної логіки»	9	1	4			4	
Тема № 2. «Поняття та їх застосування в юридичній діяльності»	9	1	4			4	
Тема № 3. «Судження як форма логічного мислення в юридичній діяльності»	12	2	4			6	
Тема № 4. «Закони логіки та їх використання в юридичній діяльності»	12	2	4			6	
Тема № 5. «Дедуктивний умовивід як логічна основа кваліфікації злочину та інших юридичних оцінок»	12	2	4			6	
Тема № 6. «Індукція та аналогія в юридичній діяльності»	12	2	4			6	
Тема № 7. «Логічна гіпотеза в юридичному дослідженні.	12	2	4			6	
Тема № 8. Логічний доказ в юридичному доведенні»	12	2	4			6	
Усього:	90	14	32			44	залік

2. Методичні вказівки до семінарських занять

ТЕМА № 1. «ПРЕДМЕТ І ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛОГІКИ».

Семінарське заняття: «Предмет і значення юридичної логіки».

Навчальна мета заняття: перелічувати та характеризувати види та форми логічного мислення; перелічувати та характеризувати сучасні способи мислення людини; показувати взаємозв'язок сучасних способів мислення; визначати значення та роль логіки в юридичній діяльності.

Час проведення: 2 акад. год.

Навчальні питання:

1. Поняття про логіку та мислення.
2. Види та форми логічного мислення.
3. Логіка в юридичній діяльності.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми слід звернути увагу на те, що існує безліч визначень понять «логіка» та «логічне мислення», тому ми будемо використовувати найбільш розповсюджені в даній області знання визначення зазначених понять (визначення наведені в лекційному матеріалі даного курсу); також врахувати те, що мислення є не тільки предметом логіки, а й інших наук; при перерахуванні закономірностей логічного мислення пояснювати їх зміст. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: логіка, мислення, логічне мислення.

При вивченні другого питання теми необхідно відрізнити види від форм логічного мислення, наводити власні приклади до кожного виду та форми логічного мислення. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: образно-логічне мислення, абстрактно-логічне мислення, словесно-логічне мислення, поняття, судження, умовивід.

При вивченні третього питання теми слід звернути увагу на роль окремих положень логіки в юридичній діяльності й її місце та значення в забезпеченні істинності юридичної діяльності. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: юридична логіка.

Теми цільових виступів:

1. Основи мислення.
2. Логіка та мова.
3. Творчість як процес пізнання.
4. Логічні помилки: поняття та їх різновиди.
5. Юридична логіка: сутність і значення в юридичній діяльності.
6. Юридичне мислення: сутність і зміст.
7. Значення логіки для юристів.
8. Зв'язок між мисленням і мовою.
9. Логічна культура слідчого.

Література: 1, с. 9-22; 2, с. 6-24; 3, с. 11-19, с. 24-28; 4, с. 6-9; 5, с. 6-25.

ТЕМА № 2. «ПОНЯТТЯ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ».

Семінарське заняття: «Поняття та їх застосування в юридичній діяльності».

Навчальна мета заняття: правильно вживати і розуміти поняття, будувати з них зрозумілі судження, формувати поняття скоєного правопорушення.

Час проведення: 2 акад. год.

Навчальні питання:

1. Головні логічні характеристики поняття. Класифікація понять за обсягом і змістом.
2. Відношення між поняттями.
  - 2.1. Класифікація порівняних понять.
  - 2.2. Класифікація сумісних понять. Кола Єйлера.
  - 2.3. Класифікація несумісних понять.
  - 2.4. Супідрядні поняття.
3. Логічні операції з поняттями.
  - 3.1. Поділ поняття.
  - 3.2. Операція обмеження та узагальнення поняття.
  - 3.3. Визначення поняття.
    - 3.3.1. Операції, що замінюють визначення поняття.
4. Формування поняття скоєного правопорушення.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми необхідно звернути увагу на відмінність параметрів поняття та їх класифікацію, навести власні приклади до кожного виду параметру поняття. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: об'єм, зміст, загальне поняття, одиничне поняття, пусте (нульове) поняття, позитивне поняття, негативне поняття, конкретне поняття, абстрактне поняття.

При вивченні другого питання теми необхідно звернути увагу на те, що: логіка розглядає відношення тільки між порівняними поняттями; в основу відношень між поняттями закладаються їх параметри. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: порівняні та непорівняні поняття; сумісні та несумісні поняття; тотожні поняття; підпорядковані поняття; поняття, що перетинаються; протилежні та суперечні поняття; супідрядні поняття.

При вивченні третього питання теми необхідно звернути увагу на те, що: у процесі поділу та визначенні понять слід дотримуватися відповідних правил, уникаючи помилок; операції обмеження та узагальнення є зворотними, а також виконуються «в один рядок»; використання в юридичній діяльності операцій, що замінюють визначення. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: операція поділу; поділ за видозміною ознаки; дихотомічний поділ; класифікація; операція узагальнення; операція обмеження; операція визначення; опис; характеристика.

Теми цільових виступів:

1. Поняття і слово.
2. Логічний аспект кваліфікації злочину.
3. Визначення як основа тлумачення тексту кримінально-правової норми.

4. Класифікація кримінально-правових норм як основа кваліфікації злочину.

5. Сутність і види юридичного поняття.

6. Формування поняття скоєного правопорушення.

7. Логічні операції з поняттями: види та використання в юридичній діяльності

Література: 1, с. 24-45; 2, с. 40-53; 3, с. 52-72, с. 78-79, с. 86-88; 4, с. 10-37; 5, с. 26-53.

ТЕМА № 3. «СУДЖЕННЯ ЯК ФОРМА ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ».

Семінарське заняття: «Судження як форма логічного мислення в юридичній діяльності».

Навчальна мета заняття: розпізнавати істинність юридичних суджень.

Час проведення: 2 акад. год.

Навчальні питання:

1. Сутність судження. Підстави формування суджень у процесі кваліфікації злочину.

2. Види суджень і умови їхньої істинності.

3. Відносини суджень. Логічні правила визначення істинності юридичних суджень.

4. Логіка запитань і відповідей в юридичній практиці.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми необхідно звернути увагу на те, що: судження має граматичну форму оповідального речення, але можуть бути виключення; судження має певну логічну структуру. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: категоричні атрибутивні судження; гіпотетичні судження; суб'єкт; зв'язка; предикат.

При вивченні другого питання теми необхідно звернути увагу на те, що: судження поділяються на види за різними критеріями; різні за видами судження мають умови в визначенні їх істинності. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: судження дійсності, необхідності та можливості; ствердні та заперечні судження; просте та складене судження; одиничне, часткове та загальне судження; загальноствердне, загальнозаперечне, частковоствердне та частковозаперечне судження.

При вивченні третього питання теми необхідно звернути увагу на те, що: логіка розглядає відношення між порівняними судженнями; з істинності або неістинності одного судження можна вивести істинність або неістинність іншого. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: порівняні судження; сумісні та несумісні судження; тотожні судження; логічний квадрат; таблиця істинності.

При вивченні четвертого питання теми необхідно звернути увагу на структуру та види запитань і відповідей. У цьому питанні засвоїти наступні

поняття: запитання; відповідь.

Теми цільових виступів:

1. Судження і зв'язок предметів.
2. Судження та речення.
3. Умовні судження в юридичній діяльності.
4. Особливості постановки питань і відповідей в юридичній діяльності.
5. Логіка запитань і відповідей у слідчій практиці.

Література: 1, с. 49-76; 2, 61-70; 3, с. 94-116; 4, с. 39-69; 5, с. 58-72; 1, с. 76-81; 2, с. 74-98; 3, с. 209-230, с. 236-246, с. 254-259, с. 266-271; 4, с. 69-72.

ТЕМА № 4. «ЗАКОНИ ЛОГІКИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ».

Семінарське заняття: «Закони логіки та їх використання в юридичній діяльності».

Навчальна мета заняття: правильно застосовувати закони логіки при наданні юридичних оцінок, зокрема у процесі кваліфікації злочинів.

Час проведення: 2 акад. год.

Навчальні питання:

1. Поняття закону логіки.
2. Види законів логіки та їх характеристика.
  - 2.1. Закон тотожності.
  - 2.2. Закон несуперечності (суперечності).
  - 2.3. Закон виключеного третього.
  - 2.4. Закон достатньої підстави.
3. Застосування законів логіки в юридичній діяльності.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми необхідно звернути увагу на те, що для правильного застосування законів логіки слід враховувати їх властивість. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: закони логіки.

При вивченні другого питання теми необхідно звернути увагу на те, що: порушення будь-якого закону логіки супроводжується відповідними помилками; на відмінність закону несуперечності та закону виключеного третього. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: закон тотожності; закон несуперечності; закон виключеного третього; закон достатньої підстави.

Теми цільових виступів:

1. Логічні помилки в роботі слідчого.
2. Закони логіки як евристичні правила слідчого.
3. Взаємозв'язок законів логіки та їх роль в юридичній діяльності.
4. Співвідношення законів формальної та діалектичної логіки.

Література: 1, с. 136-157; 2, с. 27-37; 3, с. 31-39; с. 43-48; 4, с. 110-122; 5, 6, с. 123-131.

ТЕМА № 5. «ДЕДУКТИВНИЙ УМОВИВІД ЯК ЛОГІЧНА ОСНОВА КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ТА ІНШИХ ЮРИДИЧНИХ ОЦІНОК».

Семінарське заняття: «Дедуктивний умовивід як логічна основа кваліфікації злочину та інших юридичних оцінок».

Навчальна мета заняття: виводити істинні дедуктивні умовиводи, використовуючи правила побудови простого категоричного силогізму та його формули, а також вимоги при побудові умовних, розділових і неповних дедуктивних умовиводів.

Час проведення: 4 акад. год.

Навчальні питання:

1. Поняття дедуктивного умовиводу та його роль у процесі кваліфікації злочину.
2. Правила простого категоричного силогізму, що використовуються при кваліфікації злочинів.
3. Фігури (формули) силогізму.
4. Умовні, розділові та неповні дедуктивні умовиводи.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми необхідно звернути увагу на сутність дедуктивного умовиводу, а також на наявність родо-видових відносин між його посилками. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: дедуктивний умовивід.

При вивченні другого питання теми необхідно звернути увагу на те, що з метою правильного застосування та перевірки істинності заключення дедуктивного умовиводу в формі простого категоричного силогізму, необхідно перевірити його терміни та засновки на відповідність спеціальним правилам. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: простий категоричний силогізм; середній термін; більший термін; менший термін; більший засновок; менший засновок.

При вивченні третього питання теми необхідно звернути увагу на те, що з метою правильного застосування та перевірки істинності заключення дедуктивного умовиводу в формі простого категоричного силогізму, необхідно застосовувати формули (фігури).

При вивченні четвертого питання теми необхідно звернути увагу на вимоги при побудові умовних, розділових і неповних дедуктивних умовиводів. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: умовні дедуктивні умовиводи; розділові дедуктивні умовиводи; неповні дедуктивні умовиводи.

Теми цільових виступів:

1. Відмінність між істинністю та валідністю.
2. Силогістичне міркування.
3. Дедукція: безпосередні та опосередковані умовиводи.
4. Логічні міркування: дедуктивний висновок логічно правильних умовиводів.
5. Дедуктивний умовивід як логічна основа юридичних оцінок.

Література: 1, с. 85-106; 2, с. 122-138; 3, с. 121-137; 4, с. 73-98; 5, 6, с. 76-95.

ТЕМА № 6. «ІНДУКЦІЯ ТА АНАЛОГІЯ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ».

Семінарське заняття: «Індукція та аналогія в юридичній діяльності».

Навчальна мета заняття: правильно застосовувати види індуктивного умовиводу при наданні юридичних оцінок.

Час проведення: 2 акад. год.

Навчальні питання:

1. Сутність індуктивного умовиводу. Індуктивні методи встановлення причинного зв'язку.
2. Методи наукової індукції.
3. Метод абстрагування в логічному аналізі причинно-наслідкових відносин.
4. Умовивід за аналогією. Місце аналогії в судовому дослідженні.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми необхідно звернути увагу на: сутність і види індуктивного умовиводу; характеристику й особливості застосування видів індуктивного умовиводу; характеристику та відмінності в застосуванні видів неповної індукції. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: індуктивний умовивід; повна індукція; неповна індукція; індукція через просте перерахування фактів; індукція через відбір фактів; наукова індукція.

При вивченні другого питання теми необхідно звернути увагу на те, що висновок за видами наукової індукції ґрунтується на існуванні між досліджуваними обставинами причинно-наслідкових відносин, а також сутність і особливості застосування кожного з видів метода наукової індукції. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: метод єдиної подібності; метод єдиного розходження; поєднаний метод подібності та розходження; метод супровідних змін; метод залишків.

При вивченні третього питання теми необхідно звернути увагу на: сутність і місце методу абстрагування в логічному аналізі причинно-наслідкових відносин; правила (умови) абстрагування. У цьому питанні засвоїти наступне поняття: метод абстрагування.

При вивченні четвертого питання теми необхідно звернути увагу на: сутність умовиводу за аналогією; умови підвищення ступеню імовірності умовиводу за аналогією. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: умовивід за аналогією; матеріальна модель; уявна модель; аналогія закону; аналогія права.

Теми цільових виступів:

1. Різниця між індуктивними та дедуктивними міркуваннями.
2. Основні помилки в індуктивних умовиводах.
3. Аналогія в юридичному законі та аналогія у праві.

4. Використання індуктивних методів в юридичній діяльності.

5. Використання методу абстрагування в юридичній логіці.

Література: 1, с. 106-130; 2, с. 106-122, с. 154-160; 3, с. 137-144; с. 154-160; с. 167-171; 4, с. 99-108; 5, с. 98-116.

ТЕМА № 7. «ЛОГІЧНА ГІПОТЕЗА В ЮРИДИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ».

Семінарське заняття: «Логічна гіпотеза в юридичному дослідженні.».

Навчальна мета заняття: висувати надійні гіпотези (версії) щодо правопорушення та здійснювати ефективну перевірку висунутих гіпотез (відпрацювання версій) правопорушення з метою запобігання юридичних помилок.

Час проведення: 2 акад. год.

Навчальні питання:

1. Поняття і значення гіпотези.
2. Побудова юридичних версій.

Методичні вказівки.

При вивченні питань теми необхідно звернути увагу на: типи умов, за яких вирішуються завдання кваліфікації злочинів, пов'язані з попереднім висунанням гіпотез; етапи побудова версій у процесі кваліфікації злочинів, а саме на аналіз наявних фактичних обставин і синтез фактів за певною системою; умови побудови версій, які потрібно дотримуватися у процесі кваліфікації злочинів. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: гіпотеза; аналіз; синтез.

Теми цільових виступів:

1. Логічні основи слідчого експерименту.
2. Логічні основи застосування методу моделювання в розслідуванні злочинів.
3. Метод аналогії в слідчій діяльності.

Література: 1, с. 161-204; с. 212-226; 2, с. 154-213; 3, с. 167-171, с. 177-184; с. 192-195; с. 274-283; с. 290-297; с. 300-303; 5, с. 137-146, с. 150-159.

ТЕМА № 8. «ЛОГІЧНИЙ ДОКАЗ В ЮРИДИЧНОМУ ДОВЕДЕННІ».

Семінарське заняття: «Логічний доказ в юридичному доведенні.».

Навчальна мета заняття: відстоювати, оцінювати або переглядати власну позицію, оцінювати і правильно критикувати позицію опонента

Час проведення: 4 акад. год.

Навчальні питання:

1. Поняття і значення логічного доказу.
2. Правила доказу і спростування.
3. Проведення Веб-квесту.

Методичні вказівки.

При вивченні першого питання теми необхідно звернути увагу на структуру логічного доказу. У цьому питанні засвоїти наступні поняття: доказ як фактичне дане; доказ як процес; теза; основна теза; приватна теза; прямий доказ; непрямий доказ; доказ від протилежного; розділовий доказ; аргументи; демонстрація.

При вивченні другого питання теми необхідно звернути увагу на: способи спростування тези, аргументів і демонстрації; правила стосовно тези, по відношенню до аргументів і демонстрації, а також на логічні помилки при їх порушенні. У цьому питанні засвоїти наступне поняття: спростування.

При підготовці до Веб-квесту необхідно звернути увагу, що, по-перше, обирається тема та роль, тим самим визначаються команди (в команді може бути не більше 4 чоловік), по-друге, кожен відповідно до обраної теми та ролі наводить аргументи, що доводять або спростовують конкретну тему; по-третє, при обґрунтуванні аргументів обов'язково необхідно використати всі логічні способи (дедукцію, індукцію, аналогію); четверте, кожна команда повинна дотримуватися регламенту (для представлення аргументів відводиться не більше 10 хвилин).

Теми цільових виступів:

1. Дослідження аргументації.
2. План оцінки аргументації.
3. Етапи застосування алгоритму мислення при аналізі аргументації.
4. Прийоми ведення дискусії та правила оптимізації взаємодії суб'єктів.
5. Теорія як особа форма мислення.
6. Основні форми розвитку наукового знання.
7. Розуміння аргументованого послання.
8. Оцінка аргументованого послання.
9. Критика аргументованого послання.

Література: 1, с. 161-204; с. 212-226; 2, с. 154-213; 3, с. 167-171, с. 177-184; с. 192-195; с. 274-283; с. 290-297; с. 300-303; 5, с. 137-146, с. 150-159.

Теми веб-квесту:

1. Жінка в поліції: за і проти.
2. «Цивільний шлюб»: за і проти.
3. Комп'ютерні ігри: за і проти.
4. Соціальні мережі: за і проти.
5. Генна інженерія: за і проти.
6. Робототехніка: за і проти.
7. Смертна кара: за і проти.
8. Евтаназія: за і проти.
9. Легалізація наркотичних засобів: за і проти.
10. Легалізація зброї: за і проти.

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

3.1. Рекомендована література

Основна

1. Бандурка О.М. Юридична логіка: підручник для студентів вищ. навч. закладів / О.М. Бандурка., О.В. Тягло; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Золота миля, 2011. – 224 с.
2. Жеребкін В.Є. Логіка: підручник – 10-е вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 255 с.
3. Мозгова Н.Г. Логіка: навч. посіб. 2-ге вид. – К.: Каравела, 2011. – 248 с.
4. Ряшко В.І. Логіка: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
5. Хоменко І. В. Логіка: теорія та практика: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 400 с.
6. Шепетяк О.М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Олег Шепетяк. – Київ: Фенікс, 2015. – 256 с.

Допоміжна

7. Богдановський І. В. Логіка: опорний конспект лекцій / І. В. Богдановський. – К.: МАУП, 2004. – 168 с.
8. Логіка: Навч. посібник. Вид. 2-е. / А. А. Івін. – К.: Знання, 1998. – 240 с.
9. Логіка: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни / В. Х. Арутюнов, Д. П. Кирик, В. М. Мішин. – К.: КНЕУ, 2002. – 127 с.
10. Мозгова Н. Г. Логіка Навчальний посібник для ВНЗ (рек. МОН України) / Н. Г. Мозгова - Київ: Каравела, 2007. – 248 с.
11. Сластенко Є.Ф. Логіка: Навчальний посібник / Є. Ф. Сластенко, С. М. Ягодзінський. – К.: НАУ, 2005. – 192с.
12. Павлов В.І. Логіка у запитаннях, відповідях і аргументаціях. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 408 с.
13. Щербина О.Ю. Логіка для юристів. Вид. 2-ге, допов. і перероб. – К.: Юридична думка, 2004. – 264 с.
14. Карамишева Н.В. Логіка (Теоретична і прикладна) навчальний посібник. – К.: Знання, 2011. – 455 с.

3.2. Інформаційні ресурси

15. <http://www.court.gov.ua> - Судова влада України (офіційний портал)
16. <http://www.ccu.gov.ua> - Конституційний Суд України
17. <http://www.scourt.gov.ua> - Верховний Суд України
18. <http://revestr.court.gov.ua> - Єдиний державний реєстр судових рішень
19. <http://www.rada.gov.ua> - Верховна Рада України